

LA VIOLÈNCIA ALS CENTRES EDUCATIUS

Mª Natividad Jiménez Serradilla

Introducció

La implantació de l'ESO ha significat un canvi radical en la dinàmica dels instituts, que ens ha portat a haver de replantejar-nos la nostra manera de fer i, a més, hem hagut de afrontar situacions noves. Entre els principals canvis que hem observat podríem destacar:

- Canvi d'alumnat. La incorporació d'alumnes de 12 a 14 anys ha augmentat la diversitat dins del centre i la prolongació als 16 ha fet més evident el rebuig envers l'escola i el debilitament del control familiar. Trobem alumnes amb molt diferents expectatives.

- Canvi de finalitats. Ara es tracta de formar ciutadans amb un marc cultural bàsic que els obri diferents vies, d'acord amb la seva personalitat, entorn, i inquietuds. La prioritat de la formació davant la instrucció ha fet que el fonamental no sigui l'adquisició de conceptes sinó la maduració dels valors i als marcs familiars, socials i escolar no sempre funcionen amb els mateixos valors.

-Canvi de manera de treballar.No es pot treballar igual amb tots els alumnes. No es pot ensenyar el mateix a tots els alumnes.

-Canvi de la dinàmica del professorat. El professorat ha d'actuar amb tota la coherència possible, cada professor com a persona i com a membre d'un equip educatiu.

- Canvi de problemes.Apareix el problema provocat per l'obligatorietat: hi ha alumnes escolaritzats que rebutgen el sistema escolar i això porta problemes de convivència. La convivència esdevé un problema central: tant pel que fa als maldecaps que provoca com al temps que s'hi ha d'invertir.

Tota aquesta situació ha influït a l'ambient de quasi tots els centres, han sorgit problemes de convivència, per la qual cosa penso que ens hem de plantejar alguns elements bàsics de funcionament per millorar la convivència als centres. Aquest treball és un intent de trobar elements comuns entre els professors d'un mateix centre per tenir pautes de conducta el més similar possible. Això ajudarà a fer front als problemes de convivència.

Un segon pas seria adequar aquests projecte a cada context, penso que això es feina de tota la comunitat educativa organitzada i dirigida pels especialistes. Aquest projecte podria ser el punt de partida de cada centre per elaborar el seu propi projecte.

Reflexions sobre la violència i els conflictes.

Per tal de millorar la convivència als centres ens hauríem de plantejar el tema del conflicte des de la perspectiva de la prevenció i la resolució. Partint de la idea de què és molt difícil prevenir el conflicte i què intentant prevenir-lo també ens trobarem circumstàncies en les que els haurem de resoldre, intentaré fer unes reflexions des de la perspectiva de la prevenció, donat que un dels objectius de les activitats proposades és millorar el clima relacional de la escola per tal de fer possible el desenvolupament educatiu integral dels alumnes.

El conflicte es part inherent d'una organització i només es possible respondre als conflictes i solucionar situacions conflictives, si es dona una resposta global que contempli a tot el centre. A més hem de tenir en compte que el context condiona les nostres apreciacions sobre lo que és o no una conducta conflictiva i condiona la nostra possible intervenció.

Per a aconseguir millorar la convivència als centres ens hauríem de proposar els següents objectius:

1. Conèixer el context social en el que es desenvolupen aquests actes perquè algunes vegades el sentit apareix quan posem la conducta en relació amb un entorn.
2. Conèixer a fons la situació que estem vivint en el centre i actuar per a prevenir els conflictes.

Per la qual cosa intentaré una aproximació al tema de la violència i agressivitat des d'una perspectiva sociològica i descriuré els entorns socials en els quals és molt més probable que apareguin conductes violentes (agents exògens a l'escola), les causes de la agressivitat escolar (agents endògens a l'escola) i possibles mesures de prevenció.

1. La violència

Concepte

Norbert Elias (1989) ha fet una de les principals aportacions a la teoria de la violència en el seu estudi sobre el procés de civilització. En aquest estudi afirma que el que considerem com a violència va més enllà de la conducta en si, posat que acaba depenent d'una definició social que varia en funció del context sociocultural. Així, les conductes que fa dos segles eren considerades com a normals passen a ser definides com a violentes, antisocials o inhumanes a partir del procés de modernització social. En la societat civilitzada es produeix un augment de l'autocontrol emocional i canalitzem la nostra agressivitat vers altres formes legitimades. Segons I. Fernández (1998) podríem dir que existeix violència quan un individu imposa la força, el seu poder i el seu estatus en contra dels altres de forma que el perjudiqui.

Tipus de violència

Si entenem violència com la acció de forçar una voluntat, hauríem d'entendre la violència més que com un problema, com un símptoma d'un altre problema. Berga (2003) defineix **violències invisibles** com les accions i conductes que s'utilitzen quotidianament en les relacions socials i que, sovint, posat que no som capaços d'identificar com a violentes, no es sancionen i acaben sent formes civilitzades d'agredir els altres. Aquesta violència invisible s'exerceix tant a escala microsocia l com macrosocia l:

Microsocia ls (Simons, 2002) són les interaccions socials conflictives, on la violència és una forma de relació:

- agressió relacional: consisteix en fer mal a l'altra persona utilitzant com a arma la nostra relació amb ella
- agressió indirecta: es produeix quan la conducta de l'agressor queda encoberta atès que aparenta no haver volgut causar cap dany.
- agressió social: es produeix quan es vol causar un dany a l'autoestima o l'estatus social d'algun dins un context grupal.

Macrosocia l : contextos i estructures socials de més ampli abast.

- violència estructural: parlem de violència estructural per a referir-nos a l'existència d'una estructura social desigualitària que provoca l'exclusió social d'una part de la població.
- Violència institucional: es genera quan el sistema jurídic-polític mitjançant les seves institucions, vulnera els drets d'alguns col·lectius.
- violència repressiva: en referència al monopoli de l'Estat per exercir la repressió contra tota forma d'oposició revolucionària.

Pierre Bourdieu (2000) va encunyar altre concepte, **la violència simbòlica**. Aquesta forma de violència s'exerceix sobre un col·lectiu dominat socialment però, com apunta l'autor, amb el seu consentiment posat que no es reconeix com a tal. No s'han imposat únicament des de la força, sinó a partir de la complicitat del mateix grup oprimint, guanyada mitjançant el control de les idees.

2. Agents exògens a l'escola

L'escola està immersa en una societat que trasllada la seva problemàtica a aquesta institució.

Agents exògens a la pròpia escola causants d'agressivitat poden ser els següents:
1 – Família.

Alguns aspectes familiars que poden provocar una situació de dificultat social i per tant son factors de risc per a la agressivitat són els següents: Famílies desestructurades, incompletes, incapacitades temporalment per a atendre als fills o qualsevol d'aquestes situacions agreujada per la manca de recursos econòmics que impedeixen satisfer les necessitats bàsiques del fill.

2- Context social: L'estructura social i educativa, les característiques dels ecosistemes en els que resideixen els adolescents, el status socioeconòmic, el estrès social provocat pel atur i l'aïllament social (Melendo, 1997)

3- Mitjans de comunicació: En determinades situacions la violència es mostra associada al poder i a la consecució dels desigs i els adolescents es poden fer insensibles a l'estat personal de l'altre, del que pateix les agressions.

3. Agents endògens

1- Característiques personals. González (1999) destaca com causes personals de dificultat social les següents:

a. Nens que per diverses circumstàncies sociofamiliars tenen dificultats en el seu procés de socialització.

b. Nens amb desestructuració, carències afectives i materials i amb falta de figures adultes de referència estable que es manifesten per: incapacitat o poca tolerància a la frustració, necessitat de satisfacció immediata dels seus desigs, incapacitat d'autoregulació i autonomia personal, conflictes i dificultats en las relaciones socials, falta de flexibilitat en les plantejaments, infravaloració o supervaloració de la pròpia imatge, visió negativa de la vida i el futur, dificultat escolar, dolenta integració dels conceptes bàsics i absentisme, utilització de la llei del mínim esforç.

2- Clima del centre

L'educació és contemplada com un deure i un dret de tot individu i a ella se li exigeix que guii el desenvolupament tant personal i moral com de les facultats intel·lectuals, però la segregació dels alumnes amb problemes de conducta dificulta la labor educativa. Això ocorre en les escoles que acullen prioritàriament a sectors de la població desfavorida i que lentament motiva el rebuig de la població més acomodada socialment i l'èxode de gran nombre d'alumnat a altres centres (Fernández, 1998).

Algunes conductes violentes apareixen quan prèviament s'ha construït un clima de tensió, degut a una crisi de valors, discrepància entre les formes de distribució d'espais, organització de temps i de pautes de comportament; l'èmfasi dels rendiments de l'alumne pel que fa a un llistó de nivell amb poca atenció individualitzada, la discrepància de valors culturals distints als estipulats per la institució escolar, els rols del professor i de l'alumne.

Podríem classificar les conductes violentes en l'escola en les següents:

- Actes disruptives: impossibilitat d'instruir per part del professor.
- Violència quan s'infligeix mal físic, verbal o psicològic.
- Vandalisme. Violència indirecta dirigida cap a un objecte
- Robatoris de petit estris.
- Assistència a l'escola de joves aliens al centre.
- Absentisme. Falta d'assistència dels alumnes a classe amb regularitat.

3- Relacions interpersonals professor-alumne i alumne-alumne

El carisme del professor i les idees preefixades d'aquest envers l'alumne són factors molt influents en la relació professor-alumne. En la relació entre companys, els factors que influeixen són molt variats: gènere, ètnia, estatus econòmic, per exemple.

4. Mesures de prevenció

Les estratègies preventives amb caràcter educatiu i no només punitiu són processos de convivència pels quals s'arriba a un clima favorable. Quants més processos de convivència intencionada es donin, major possibilitat de generar un clima satisfactori. La capacitat de prevenir possibles conflictes en les escoles apunta a la creació de sistemes positius de disciplina que indueixin a accions positives. Fernández considera que és més aconsellable treballar en petits assoliments que a través d'un procés a llarg termini, ja que és l'acció reiterada, constant i consistent, destinada a millorar el clima, la qual facilitarà la convivència escolar i no tant una mesura concreta o un programa en particular.

4.1 Propostes de prevenció

Funes (2003) després de qüestionar la possibilitat de prevenció de la violència, perquè considera que n'hi ha de molts tipus, algunes acceptades i altres rebutjades, realitza algunes propostes de prevenció o condicions:

1. Educar per a veure, es a dir, evitar les mirades conformistes que justifiquen el funcionament de les institucions i les raons de poder.

2. Educar per a deixar de veure. Hi ha violències que no existeixen com a tal però les construïm i les magnifiquem.

3. Fer innecessària la violència, construint sentiments individuals i col·lectius de seguretat, ja que educar en la no-violència no pot ser educar en la submissió. Per a evitar construir el discurs de la domesticació educativa de la violència, la primera mesura preventiva és la lluita contra l'exclusió, en funció del seu dret a ser persones no només per la possible amenaça que algun dia ens creïn problemes. Considera que és tècnicament pervers treballar les conductes violentes que es produeixen en determinats entorns sense aplicar prèviament accions globals destinades a modificar les seves condicions de vida.

En alguns barris, reduir les conductes violentes suposa, per exemple, augmentar les oportunitats dels joves més desfavorits. Educar es tractarà d'actuar per a fer-los descobrir algun futur i elaborar amb ells i elles una sèrie de seqüències d'actuació que els permetin construir-lo.

4. Les accions suposadament educatives en alguns casos tenen a veure amb adquisició de destreses necessàries per a gestionar no violentament determinades situacions, en altres amb conformar una personalitat que no necessiti violències o podem acabar plantejant-nos una cosa tan complexa com l'educació en valors.

4.2 Educació en valors

La preocupació pels valors va quedar plenament assumida a nivell internacional en el famós Informe de la Comissió Internacional d'Educació per a la UNESCO coordinada per J. Delors (1996), en el qual proposa quatre pilars. En línies generals, tres d'aquests pilars (aprendre a ser, aprendre a conèixer i aprendre a fer) pertanyen a l'àmbit personal. En canvi, el quart pilar (aprendre a viure junts) fa més referència a l'àmbit social. Tots junts proporcionen la base del desenvolupament sociopersonal, que reuneix les grans finalitats del sistema educatiu. No és únicament a partir del contingut de les disciplines acadèmiques com anem a aconseguir fomentar aquests quatre reptes que ens proposa la UNESCO, pel que convindria proposar noves activitats que possibilitin el desenvolupament integral de les capacitats de l'adolescent.

"Educar les actituds comporta, en essència, promoure les coneixements i experiències que permetin generar en els escolars uns sentiments positius o negatius envers allò que, des d'un punt de vista pedagògic, es considera, respectivament, valuós o desestimable." JM. Asensio

Els educadors per promocionar certes actituds que predisposin els escolars a tenir els comportaments que considerem adequats, haurem d'aconseguir, prèviament, que sentin o experimentin els valors, perquè, com afirma Asensio, compartir dins de l'escola certs valors facilita sens dubte la traducció d'aquests valors en les corresponents actitud i comportaments.

4.3 Programes i projectes per a la prevenció de la violència.

Les activitats que tenen la finalitat de millorar el clima a l'aula es poden dur a terme, per exemple, des dels següents projectes:

1. Pla d'acció tutorial
2. Programes específics: competències socials, educació emocional, mediació, activitats per l'educació en valors.
3. Setmanes culturals, festes puntuals, activitats de projecció externa.

1. Pla d'acció tutorial. Dintre del pla d'acció tutorial es poden desenvolupar les següents activitats: assemblees, projectes trimestrals, tècniques d'estudi i autoevaluacions.

- **Assemblees:** Les principals finalitats són potenciar la cooperació, afavorir el compromís responsable i desenvolupar en els alumnes les capacitats de diàleg. Permeten resoldre conflictes de convivència, organitzar activitats, parlar de qüestions acadèmiques, tractar temes que preocupin al grup o informar sobre activitats d'interès per als alumnes.

- **Projecte trimestral:** Els projectes pretenen una acció educativa que d'una banda incrementi els coneixements i capacitat d'investigació dels alumnes i, per un altre, sensibilitzi en relació a valors que permetin una vida col·lectiva més convivencial i més justa. Temes que és poden treballar en aquests projectes: Interculturalisme, discriminació de gènere, publicitat, mitjans de comunicació,

drogodependència, medi ambient, consum, diferències socials, pau, voluntariat, sexualitat, món de l'esport, trastorns alimentaris, moda, exclusió social, democràcia i participació, relacions nord-sud, drets humans.

- Elaboració de les normes: Es tracta de conèixer el Normativa de Convivència de Centre per a conèixer aquestes normes, debatre-les i proposar modificacions si es considerés convenient. També és una ocasió per a elaborar les pròpies normes de funcionament per al grup.

- Tècniques d'estudi: Les tècniques d'estudi configuren una metodologia guiada de la manera d'estudiar, de les pautes a seguir en el procés, de com començar una sessió d'estudi de la millor manera i del desenvolupament de la mateixa utilitzant tècniques concretes. Deuen conèixer-se tots els mètodes d'estudi possibles i, llavors, escollir el més favorable per a un mateix. D'aquesta manera, es personalitza la manera d'estudiar i així s'adapta millor a la resta d'hàbits i capacitats.

- Sessió d'autoevaluació. Es important que l'alumne i el professor coneguin la valoració que l'alumne realitza del seu propi aprenentatge.

2. Programes específics. Encara que existeixen infinitat de programes d'educació en valors i 'educació emocional, es tractaria de incorporar aquests programes a totes les activitats escolars i complementàries. Així s'intentarà introduir activitats que permetin millorar l'autoconeixement i clarificació de valors, les habilitats socials, la capacitat de diàleg i la reflexió sobre temes socials.

3. Setmanes culturals, festes puntuals, activitats de projecció externa. Es tracta d'aprofitar totes les ocasions educatives per realitzar activitats que impliquin la prevenció i el tractament del conflicte. En tots els temes és molt important la implicació del professorat, però a més la proposta de projectes ha de anar a càrrec de tots.

A manera d'exemple podríem considerar algunes estratègies preventives del conflicte i per afavorir el bon funcionament de la classe:

- fer les explicacions al principi de la classe, indicant els objectius que es pretenen assolir.
- fer explicacions breus, per explicar un concepte clau, i adreçades a la realització d'un exercici posterior.
- procurar que els alumnes participin activament en les explicacions.
- mantenir tots els alumnes treballant. Tenir preparats exercicis alternatius, tant pels que van més ràpids, com pels que no poden seguir el ritme general.
- promoure l'autoevaluació del treball fet a classe, destacant quines actituds afavoreixen un bon treball, i quines l'entorpeixen.
- acostumar-los a la reflexió prèvia i posterior a les activitats, per afavorir l'autocontrol.
- a l'hora de fer preguntes als alumnes, fer-les sense seguir cap ordre concret, per obligar tothom a posar-hi atenció.

- explicar les normes de la classe amb to contundent.
- detectar aquells alumnes que necessitin rebre l'atenció del gabinet psicopedagògic del Centre. Els membres d'aquest gabinet compartiran la tutoria individual per a aquells alumnes que, per la seva problemàtica (d'aprenentatge o de comportament), presentin un elevat grau de dificultat. Per tal d'unificar criteris i prioritzar casos, la Cap d'Estudis és qui finalment en valorarà la necessitat i decidirà.
- fixar-nos en detalls personals d'aquells alumnes que ens semblen poc valorats. Per exemple: "duus ulleres noves", "t'has canviat el pentinat", "quin jersei més bonic"...
- destacar les activitats que els han sortit més bé.
- treballar aquells grups que són propensos a la violència. Es pot fer aprofitant les tutories, dedicant-hi uns minuts de la nostra classe, fent activitats que els facin reflexionar, etc.

5. Tractament dels conflictes

Els principis que regulen la Normativa de Convivència de Centre es concreten en un conjunt de propostes que s'estructuren en: estratègies generals de tractament de conflictes; estratègies preventives; estratègies de resolució de conflictes dins de l'aula; expulsions de l'aula i full de Negociació de conflictes; sancions compensatòries; entrevistes dels alumnes amb el tutor; entrevistes del tutor amb els pares; sancions per faltes greus; elaboració de Contractes Pedagògics; expedients disciplinaris.

Els procediments de tractament de conflictes i les activitats compensatòries o sancions, formen part de la Normativa de Convivència de Centre, en el que s'inclourien un drets i deures dels alumnes respecte a la convivència en l'aula, la convivència al centre, les relacions entre alumnes i les relacions professors-alumnes, i els drets i deures dels professors respecte als mateixos aspectes.

Aquesta Normativa és fruit d'un procés de reflexió sobre l'experiència de convivència de tot el curs passat i de la reflexió sobre els conflictes. Inicialment es tractava només d'un projecte. Per ajudar a fer que tot el professorat del centre se'l fes cada vegada més seu, aquest curs s'ha realitzat un procés de debat dins de tots el Equips Docents del Centre, proposant possibles modificacions de les diferents estratègies.

Podem il·lustrar el plantejament educatiu esmentant els diferents aspectes que contempla el Full d'Anàlisi de Conflicte:

- Hi ha una primera part on es demana a l'alumne que expliqui la seva versió del fets, la seva participació, les mesures amb les quals pensa solucionar-ho, i quines propostes fa per evitar que tornin a, produir-se situacions semblants. Tot això es elaborat amb l'ajuda o la reflexió d'un professor de guàrdia.
- El segon gran bloc consisteix en la negociació amb el professor amb qui s'ha produït el conflicte. S'hi pacten les mesures reparadores i sancionadores per

donar una solució al conflicte, i els mecanismes mitjançant el quals es preveu comprovar el seu compliment.

- L'últim apartat recull la valoració que en fa finalment el professor i que s'adreça al tutor de l'alumne.

Val a dir que el sentit i significat de la tutoria individual són uns dels aspectes clau per assolir els nostres objectius respecte de la negociació del conflicte com a fet educatiu. És per això que s'ha iniciat un procés de reflexió sobre diferents aspectes del seu desenvolupament.

Estratègies generals de tractament de conflictes

Cada Equip Docent ha d'acordar les estratègies adequades a cada nivell per unificar criteris d'actuació del professorat davant dels alumnes. Per tal que les nostres respostes a les situacions conflictives tinguin un valor educatiu, és important actuar sobre l'alumne, i en els casos que es cregui convenient, també sobre la seva família.

Pel que fa a l'alumne, sembla convenient que les nostres actuacions es fonamentin en:

- l'auto-reflexió de l'alumne sobre les causes i els efectes del conflicte que ha generat, per a ell mateix i per als altres
- desenvolupar formes d'autocontrol de l'alumne que li ajudin a entendre l'origen del conflicte, i a evitar-lo en situacions semblants
- ajudar a l'alumne a sentir-se capaç i ser-ne conscient d'aportar algun aspecte positiu i útil al grup
- i en el cas d'imposar sancions, caldrà que aquestes tinguin aquest caire educatiu, que siguin proporcionades i relacionades amb els fets, i com més immediates millor.

Pel que fa referència a la família, pot resultar positiu informar puntualment de tota la conflictivitat que l'alumne presenta en els Centre i demanar les entrevistes que es creguin necessàries.

BIBLIOGRAFIA:

Asensio, J.M. : *Les actituds: un aspecte de l'educació*. Perspectiva escolar n°256

Berga, Anna: *La violència: problema o símptoma? Una mirada sociològica*.
Educación social, núm. 23.

Bourdieu,P. (2000): *Herederos y protagonistas de relaciones violentas*. Lumen.
Buenos Aires.

Casamayor (coord.) (2000): *Cómo dar respuesta a los conflictos*. Ed. Graó. Barcelona

Delors,J. (coord..) (1996): *La educación encierra un tesoro*. Comisión
Internacional sobre la Educación para el Siglo XXI. Madrid. Santillana. UNESCO

Elias, N (1989): *El proceso de la civilización*. Fondo de cultura económica. México

Fernández, I. (1998): *Prevención de la violencia y resolución de conflictos*. Ed. Narcea,
Madrid

Funes, J (2003): *Violència i educació. Es possible prevenir les conductes vilontes*.
Educació social, núm 23

Melendro M. (1997): *Adolescentes en dificultad social: factores asociados a situaciones
de riesgo y desamparo*. Bienestar y Protección Infantil. N.1 marzo, 1997. FAPMI

Palacios, M: *Valores en la enseñanza obligatoria*. Comunidad Educativa, nº 257
febrero 1999

Simmons, R. (2002): *Odd girl out. The hidden culture of aggression in girls*. Harcourt.
New York.